„KERCKELIJCKE TWISTEN
OMTRENT D'ARMINIAENSCHEN TIJT”,

DOOR

J. DE VRIES Az.

„Er kon bijna geen predikant beroepen . . . worden,
of Raadhuis en Consistorie raakten slaags”.

Prof. NABER.

„Kerckelijcke twisten omtrent d'Arminiaenschen tijt”, zoo stond 't eenvoudig op den omslag van een bundel vergeelde papieren, die, toevallig ontdekt in den donkersten hoek van een oude kast in de Nieuwe-Niedorper consistoriekamer, mij ter inzage werd gegeven. Bij 't bestudeeren dezer stukken bleek, dat te Oude-Niedorp geschied is, wat Baudartius laat gebeuren te Oudendorp ¹⁾ en wat Rogge vermeldt, als voorgevallen te Ouddorp ²⁾. De Warmenhuizensche kwestie omtrent denzelfden tijd, zoowel door genoemde schrijvers, als door Brandt omstandig verhaald ³⁾, was m. i. van niet meer belang, dan die, welke

1) Baudart, *Memorijen*, II, blz. 6, geeft een vrij onvolledig verhaal van 't gebeurde.

2) Dr. H. C. Rogge, *Joh. Wittenbogaert en zijn tijd*, II, blz. 168.

3) Rogge, II, blz. 166 e. v. v.; Baudart, V, blz. 3 e. v. v.; Wittenbogaert, *Kerckelijcke Historie*, blz. 599 e. v. v.; Brandt, *Historie der Reformatie*, II, blz. 185 e. v. v.

we hier aantreffen; waarom ik gepoogd heb in deze bladzijden een eenigszins duidelijk beeld van 't gebeurde te schetsen.

Tot goed verstand der zaken vergunne men mij evenwel een kleine inleiding, want de toestand der Alkmaarsche classis in die dagen hangt ten nauwste samen met 't Nieuwkoopse kerkgeschil.

Reeds vrij wat jaren voor 1612 begon de strijd te ontbranden, die gedurende 't Twaalfjarig bestand de gansche Republiek in rep en roer zou brengen. De invloed van Arminius was blijkbaar heel wat grooter, dan men vermoed had, want toen de Zuid-Hollandsche synode verordeneerde, dat alle predikanten hoofd voor hoofd de Nederlandsche geloofsbelijdenis en den Heidelbergischen Catechismus moesten onderteekenen en die formulieren zodoende als met de Heilige Schrift overeenkomstig erkennen, weigerden verscheidenen hunner dit rondweg. Duidelijk zag men alzoo, hoe in de kerk twee partijen bestonden, en wat was natuurlijker, dan dat er door de behoudende richting werd aangedrongen op een beslissing, bij wie de waarheid werd gevonden? Even natuurlijk was 't, dat men dit wilde uitgemaakt zien door een Nationale Synode, waarvoor men dan ook den Staten Generaal dringend verlot verzocht. De toon van 't stuk, waarin dit werd gedaan was vrij kras ¹⁾; bij niet-inwilliging van 't verzoek werd zelfs gedreigd met het misnoegen der gemeenten. Steeds klaarder bleek, dat moest worden uitgevochten, of de Staat de Kerk, dan wel de Kerk den Staat zou beheerschen.

Vier maanden na de aanvraag, in Maart 1606, kwam 't antwoord der Staten: er werd tot een Nationale Synode

1) Baudart, I, blz. 8 en 9.

vergunning gegeven en tevens het doel der bijeenkomst bepaald: „revisie van de Confessie en den Catechismus der kerken, mitsgaders de Kerkeordering”. Deze clause vooral was een doorn in 't oog der rechtzinnigen, die wel wilden, dat de leer van Arminius zou worden getoetst aan Confessie en Catechismus, maar nimmer wenschten, dat er getwijfeld werd aan den inhoud dier formulieren. Hoewel er werd beproefd deze gewraakte zinsnede door de Staten te doen terugnemen, 't was vergeefs: „aan de Heeren Generale Staten kwam als voedssterheeren en voorstanders der kerken in deze Landen, alle recht toe”.

Een voorbereidende vergadering van de Synode bracht de zaak niet verder, en toch moest er iets worden gedaan, vooral met het oog op 't buitenland, waar de kerkelijke geschillen in 't algemeen een ongunstigen indruk maakten. Met geweld de oneenigheden beslechten viel niet in den geest der Staten, die daarom na eenig beraad besloten, de beide twistende hoogleeraren voor zich te ontbieden en te zien, of door vriendelijke samenspreking niet alles kon worden bijgelegd. Maar ook dit mocht niet baten; want of de Staten ook verklaarden, dat 't verschil weinig te beduiden had, en alles „minnelijk en vredelijk” was toegegaan, Gomarus zeide, dat hij in gemoede niet erkennen kon, dat het verschil weinig te beduiden had en hij niet zou durven sterven op 't gevoelen desgenen van wie hij verschilde ¹⁾. Toch moest een uitbarsting worden voorkomen, want, zou onze staat een plaats innemen onder de mogendheden, haar vertrouwen winnen, dan moest hij bekwaam zijn orde in eigen huis te houden. Daarom namen de Staten 't besluit, dat de bijzondere synoden zouden stilstaan en hoop zou mogen worden gegeven, dat men weldra een provinciale synode zou houden. Groot gemor, dat dientengevolge ontstond, noodzaakte de Staten den steven te wenden en weldra (12 Sept. 1608) werden de particuliere synoden weer toegestaan, de provinciale

1) Zie Arend, *Algemeene geschiedenis des Vaderlands*, blz. 427.

minstens twee maanden uitgesteld, en mochten de eerste geen onderwerpen behandelen, welke op de laatste thuisbehoorden. Tot deze categorie behoorde ook de eisch, aan de Arminiaansche leeraars gedaan: zich te verklaren omtrent de Belijdenisschriften.

't Was de Alkmaarsche classis, die zich aan dezen eisch der Staten blijkbaar in 't geheel niet stoorde. Evenals vroeger „van Alkmaar de victorie” was begonnen, zoo kwam nu, volgens Trigland van daar „de eerste noordwester bui, die uit de arminiaansche libertijnerij tegen de Gereformeerde kerk is losgebroken, geweldige bode van 't groote onweder, dat kort daarna de kerk vooral in Holland en Zeeland op 't punt heeft gebracht van te vergaan”. Zien wij wat er gebeurde. Op aanraden van Cornelis van Hil, sedert 1596 predikant te Alkmaar, een geleerd man, die een voorname plaats innam onder de Contra-Remonstrantsche predikanten, dreef de Classis, terwijl niet meer dan $\frac{1}{3}$ deel der leden tegenwoordig was, het door, dat aan alle predikanten van de Alkmaarsche classis zou worden gezonden catechismus en confessie, samen in één boekje, waarbij gevoegd een acte, die door de respectieve leden moest onderteekend worden, waardoor ze betuigden, „dat de gemelde schriften in alles overeenkomen met het Heijlige woord Gods, ende dien volgende met het fundament der Leere der salicheyt, belovende deselve leere t'onderhouden en al wat daer tegen strijdt te verwerpen en naer vermogen tegentestaen”¹⁾. De onderteekening van dit stuk werd geweigerd door: Adriaan Janszoon van Raaphorst te Bergen en Schoorl, Wilhelmus Lomannus te Haringhuizen (een leerling van Arminius), Aris Volkaertszoon te Oudorp en Oterleek, en Jan Evertszoon van Velsen te Egmond (de beide laatsten waren leerlingen van den straks te noemen Venator)²⁾.

De Classis maakte met den jongsten van 't viertal, den

1) Wittenbogaert, *Kerckelycke Historie*, blz. 454.

2) Zie ook Reitsma en Van Veen, *Acta der provinciale en particuliere synoden*, Dl. I, blz. 431—433.

predikant Van Haringhuizen, korte metten: hij werd oogenblikkelijk geschorst, en aan de anderen werd een bedenktijd toegestaan. Toen ze na verloop van dien termijn bij hun weigering volhardden, ondergingen ze 't zelfde lot: schorsing en wering uit de classisvergadering. De predikanten brachten hun beklag in bij de Staten, die daarop de classis aanzegden, dat de heeren in hun dienst moesten worden hersteld. Maar, gerugsteund door de in Oct. 1610 te Hoorn bijeengekomen particuliere synode, ging de classis op den ingeslagen weg voort, en schorste mede den Alkmaarschen predikant Adolf de Jager of Venator¹⁾, die, eerst door ziekte afwezig, nu ook de ondertekening had geweigerd²⁾. De vroedschap, verzocht 't vonnis te helpen uitvoeren, besloot echter Venator als prediker te handhaven, totdat een provinciale synode uitspraak zou hebben gedaan. Natuurlijk, groot rumoer in kerkeraad en classis. De eerste belastte Van Hil met den derden predikant Pieter Cornelisz en drie ouderlingen mondeling en schriftelijk bij Burgemeesteren te protesteeren, terwijl ook de Classis schriftelijk haar verontwaardiging uitte. De beide collega's predikanten wilden Venator's prediking niet meer aanhooren, men belette hem te doopen en wilde hem niet groeten; de diakenen kwamen halfweg de preek in de kerk om de liefdegiften in te zamelen en vertrokken na afloop daarvan terstond weer. Toch slonk het getal der toehoorders van Venator

1) Venator was in 1597 te Alkmaar beroepen. Hij was een door en door kundig man, die bovendien de gave der welsprekendheid bezat. Zijn milde prediking lokte veel toeloop: „een sijner predicatiën bracht soo veel in voor de armen als drie van d'andere". Hij oefende bovendien de geneeskunst uit. Met Van Hil kon hij 't heel slecht vinden, want deze was zeer heerschzuchtig, iets wat Venator niet kon verdragen. Vandaar dat nu en dan al eens kleine en grootere oneenigheden ontstaan waren, waarbij laster omtrent Venator's particulier leven een groote rol speelde. Zie hiervoor: Rogge, I, blz. 319 e. v. v. Reitsma en Van Veen, Dl. I, blz. 338—340, 354—360 en 372—374; benevens: C. W. Bruinvis, *Het Alkmaarsche kerkgeschil op 't ergst*. (Niet in den handel).

2) Rogge, I, blz. 326.

niet merkbaar. Toen verspreidde zich een lasterlijk gerucht omtrent zijn leven, tengevolge waarvan gedeputeerden uit synode en classis aan de vroedschap kwamen vragen of hij mocht „stilstaan”, tot hij zich zou hebben gezuiverd van wat hem werd te laste gelegd. Na gehoord te zijn, liet men hem echter voortgaan met preeken, totdat hij zou worden schuldig bevonden. Maar de tegenstanders rustten niet. Zij (Plancius was er één van) brachten de zaak voor de Staten, die daarop twee leden van den Hoogen Raad, Rombout Hoogerbeets en Johan van Santen, naar Alkmaar zonden, met den last: ten eerste om aan de Classis voor te stellen de schorsing der predikanten niet te blijven doordrijven, en tweedens, om Burgemeesteren en Schepenen van Alkmaar te verzoeken, of de beschuldigingen ten laste van Venator door den Hoogen Raad mochten worden onderzocht en daarna de persoon in kwestie gevonnist. De vroedschap beschikte den 23^{en} Jan. 1609 hierop gunstig, maar in de Classis werden de Heeren minder aangenaam ontvangen! ¹⁾

Den 21^{en} Juli deed de Hooge Raad uitspraak en verklaarde, dat de bewijzen, door Venator's beschuldigers aangebracht, te onvoldoende waren, om daarop een rechtsvervolgung in te stellen. Een vermaning aan de Classis, om de geschorste predikanten niet langer uit te sluiten en in de vergaderingen toe te laten, bleef vruchteloos en toen eenigen tijd daarna de gedeputeerden der synode vroegen, of de Staten een provinciale synode wilden beschrijven, werd geantwoord, dat men daartoe gezind was, mits de Alkmaarsche classis eerst gehoorzaamde. De gedeputeerden keerden terug, en wisten de Classis te bewegen, dat de vier eerst geschorsten zouden worden hersteld; alleen Venator moest blijven gesuspendeerd. Maar natuurlijk, daarvan wilde Oldenbarneveld niets weten. Venator te dier tijde juist in den Haag zijnde, verzocht inzage van de tegen hem ingebrachte beschuldigingen, en verdedigde zich daartegen zoo goed, dat de Staten be-

1) Zie Wittenbogaert, a. w., blz. 458.

sloten ook de tegenstanders te hooren, weshalve ze Van Hil uitnoodigden mede naar de hofstad te komen. Hoewel met groote moeite tot dezen gang bewogen, kwam Van Hil eindelijk, maar wilde, in tegenstelling met Vena-
tor¹⁾, niet spreken, want, beweerde hij: „De kerkelijke saeken moeten voor kerkelijke personen gehandelt worden”. Hierop volgde de uitspraak der Staten, nl. dat de vijf predikanten onvoorwaardelijk moesten in dienst gesteld worden en dat anders krasser middelen zouden worden toegepast. Toch zwichtte de Classis niet, want in November klaagden de geschorsten nog weer over wering uit de classis-vergaderingen, en kort daarop leverde de Synode een vertoog in, waarbij verklaard werd, dat Venator niet kon worden hersteld in zijn bediening zonder „openbare scheuring en ruïne der kercke van Alckmaer”. Wat de andere geschorsten aangaat verzocht men uitstel. Tevens keerden zij de zaak om en beloofden onderwerping, als de Staten de toezegging deden, om een provinciale synode bijeen te roepen. Dit „stok-trecken” tegen de Overheid werd beantwoord met een beschikking, waarin werd meegedeeld, dat eerst de Classis had te gehoorzamen, en men tevens besloot omtrent de 5 predikanten te zien, wat goeds de bemoeiingen van den Alkmaarschen magistraat tengevolge had. De Staten gingen dus niet overijld te werk, en toonden zeer veel lankmoedigheid, die echter niet veel uitwerkte, want de Alkmaarsche vroedschap vermocht niet de Classis tot rede te brengen. Kerstmis van 't zelfde jaar 1609 had de Alkmaarder gewone verandering der Regeering plaats, en werd door Prins Maurits uit een voordracht de nieuwe magistraat gekozen. De keuze van den Prins viel op een enkele uitzondering na op voorstanders van Van Hil²⁾, wiens partijgenooten onmiddellijk een toontje hooger aansloegen: Nu zouden de zaken wel anders gaan, al was 't dan ook met behulp

1) Zie Wittenbogaert, a. w., blz. 461.

2) C. W. Bruinvis, *Het Alkmaarsche kerkgeschil op 't ergst*, blz. 7 e. v. v.

van den sterken arm van 't leger. Maar de burgerij was verontwaardigd, omdat de vroedschap volgens de privilegiën moest bestaan uit de rijkste, verstandigste en rechtvaardigste ingezetenen, en nu waren onderscheidene geachte burgers voorbijgegaan en enkele anderen, slechts kort aldaar woonachtig, benoemd. Nog bedenkelijker was 't feit, dat, waar vroeger in de vroedschap hadden plaats gekregen twee vaders en twee zoons, dit getal nu was aangegroeid tot drie. Toen zich nu nog 't gerucht verbreidde, dat een afdeeling soldaten 't garnizoen zou versterken, was de maat vol, kwam de schutterij eigenmachtig onder de wapenen, bezette de wallen, en gaf van dit alles bericht aan de Staten en den Prins. De eerste zonden vier commissarissen ¹⁾ naar de stad, om de zaak te onderzoeken; dezen stelden na afloop daarvan voor, dat de bestaande magistraat dat jaar zou blijven, doch vader en zoon samen één stem zouden hebben, waarmede de Hillenisten zich niet konden vereenigen. Ook in de Classis verschenen de commissarissen; hier werd na lang geredeneer besloten, de uitgestootenen weder te ontvangen. Toch wist Van Hil de opneming te verijdelen, want toen de gedelegeerden op den bepaalden tijd in de vergaderzaal kwamen, waren de predikanten . . . reeds vertrokken. Vol boosheid gingen de gedeputeerden naar den Haag terug en de Alkmaarders zonden afgevaardigden daar heen, om inlichtingen te verstrekken, waarna den 11^{en} Februari 1610 een nieuw voorstel werd gedaan, dat echter niet de goedkeuring mocht wegdragen der schutters, die niet wilden gedoogen, dat burgemeester Schagen, die hen meermalen had gegriefd (hij was Hillenist), aanbleef. De schutters niet kunnende bewegen, gingen de commissarissen naar den Haag terug, om raad te vragen. Weldra keerden ze weder met de lastgeving, om eerst te probeeren de schutterij alsnog tot aanneming te bewegen, en, zoo dat onverhoopt niet mocht gaan, een nieuwe vroedschap van 24—31 leden te kiezen uit de rijkste, verstan-

1) Bruinvis, blz. 14 e. v. v.

digste, rechtvaardigste en vreedzaamste burgers, 't vaderland en „de religie” van harte toegedaan. Aangezien de schutterij niet te bewegen was, ontsloegen de commissarissen den 22^{en} Februari de vroedschap, en namen zelf 't bestuur ter hand totdat de nieuwe regeering benoemd was. Den volgenden dag was deze gekozen; zij bestond uit 27 leden, waarvan de meerderheid beslist Arminiaansch gezind was. Nu wendden de commissarissen zich weer tot de Classis; Van Hil en de zijnen beloofden werkelijk zich te onderwerpen en de geschorste predikanten te ontvangen. Vol tevredenheid konden de gedeputeerden nu afreizen, denkende de eendracht onder de kerkelijken te hebben hersteld. Maar, eilieve! wat bedrogen ze zich; predikanten, ouderlingen en diakenen vermeden Venator's predikatie, men weigerde hem inzage van 't classisboek, kortom er bleek zooveel smeulend twistvuur te zijn achtergebleven, dat de magistraat den 18^{en} Mei besloot, om den kerkeraad, die toch over een paar weken moest aftreden, te ontslaan en de gemeente een nieuwe voordracht te doen maken van dubbeltallen, waaruit ditmaal burgemeesteren en vroedschap, ouderlingen en diakenen zouden kiezen. Den burgers werd de raad gegeven, alleen vreedzame personen aan te wijzen, die beide predikanten hoorden. En zoo geschiedde het. Een nieuwe kerkeraad werd benoemd en tot aanneming bewogen. Maar natuurlijk was dit geheel tegen den zin van Van Hil en de synode, welke laatste ras een protest bij de Staten indiende, waarop haar geantwoord werd: „Verstaen sijnde uit het bericht van de Heeren gedeputeerden der Stadt Alckmaer, dat ter saecke in het versoeck niet anders en is gedaen nochte voorgenomen, als het geene tot ruste, vrede ende eenigheydt binnen der selver stede en diende, dat de supplianten wel sullen doen haer daerinne gerust te stellen en hun voorts in alle gehoorsaemheijdt ende behoorlijke respect jegens hunne wettelijke magistraten te gedragen” ¹⁾). Nu, van dat „behoorlijke respect” waren de heeren Contra-Remon-

1) Bruinvis, a. w., blz. 38.

stranten niet al te ruim voorzien. Van Hil vooral gaf op allerlei manieren blijk van zijn geringschatting voor den nieuwen kerkeraad. Ja, weldra verklaarde hij openlijk dezen niet als wettig te erkennen, en weigerde met den ouden kerkeraad hun de kerkeboeken en papieren af te staan. Toen hem en zijn volgelingen werd gevraagd, waarom ze dan indertijd beloofd hadden te zullen gehoorzamen, antwoordde iemand: „Dit hebben wij met den monde wel toegestemt ende beloofd maar metten herten niet gemeent”, waarover hij berispt zijnde verklaarde: „Een gedwongen Eedt is Gode leet”¹⁾. Ook in de classis,vergaderd 16 Juli, met Van Hil als voorzitter, kwam de zaak ter sprake, al werd daartegen door Venator en Mr. Adriaan Anthonisz, ouderling en vroedschap, betoogd, dat dit niet mocht, als zijnde een punt voor de synode. Ernstig vermaande de laatste de vergadering, waarop eenigen uitvielen: „Wij staan onder geen burgemeesteren en vroedschappen van Alkmaar, wat hebben die ons te commandeeren?”²⁾ Bij stemming werd toen uitgemaakt, dat de nieuwe kerkeraad niet wettig was, en toen nu Venator en Mr. Adriaan niet wilden vertrekken noch beloven geen ouderlingen in de classis te zenden, werd besloten de naaste vergadering niet meer te houden te Alkmaar, doch te verleggen naar Schagen, terwijl op voorstel van Van Hil 't classisboek alvast daarheen zou worden gebracht. Herbert Heijricxz predikant te Winkel, die scriba was, wist 't boek, trots een aanval van Venator, in zijn bezit te houden en voerde 't mee. — De vroedschap met een en ander in kennis gesteld, ontsloeg, toen hij weigerde haar te gehoorzamen, Van Hil, en gelastte hem binnen 14 dagen, of, zoo hij oproerige predikatiën hield, binnen 3 dagen, de stad te verlaten. Zijn gezin mocht de stads-woning nog 6 of 8 weken behouden, en hem zelf werd 't loopende kwartaal van zijn salaris uitbetaald. Dit besluit verwekte groote ontsteltenis, maar wat men ook

1) Wittenbogaert, a. w., blz. 489.

2) Bruinvis, blz. 43.

mocht vragen en rekwestreeren, er was geen veranderen aan. Van Hil moest de stad verlaten; toen zijn vrienden hem wilden hooren preeken vroeg en verkreeg men verlof daartoe van den kerkeraad te Koedijk, waar hij nu telkens optrad voor een goede 300 Alkmaarders, als de eigen predikant Jacobus Albertus Camp ergens anders een beurt vervulde.

Den 27^{en} Augustus 1610 vergaderde de Classis te Schagen en was dus de scheuring een voldongen feit ¹⁾. Maar Venator en de zijnen, al waren ze luttel in getal, voelden zich sterk door den machtigen steun der Staten. Zij bleven vergaderen in Alkmaar en beide partijen noemden zich om strijd de wettige Alkmaarsche classis. De Remonstrantsche staat bekend als de binnen-, de Contra-Remonstrantsche als de buiten-classis.

Zoo stonden de zaken nog, toen in Mei 1612, „de ordinaire kerckendienaer” van Oude-Niedorp, Albert Jacobs dezer wereld overleed, en de gemeente dus moest worden voorzien van een nieuwen „dienaer des goddelijken woords”. Ras bleek, dat zelfs in dit afgelegen hoekje van West-Friesland de beide kerkelijke partijen waren vertegenwoordigd, van welke die der Contra-Remonstranten werd aangevoerd door den burgemeester Dirck Aeriaensz. Brouwer en den kerkeraad, terwijl de schepenen, gesteund door den schout van de Niedorperkogge

1) Venator moest dat jaar ook een tijdlang „stilstaan”; men leende daarom een tweetal predikanten uit Leiden en Haarlem, terwijl men den 29^{en} Sept. Ph. Pijnacker uit Soest beriep. Omstreeks Kerstmis echter werden de geleende dienaren weer naar hunne eigen gemeenten geroepen en, daar er nu toch moest worden gepredikt, kwam men er toe Venator weer op stoel te brengen. Van Hil, gestijfd door de Amsterdamsche predikanten, ging door met propaganda te maken voor de eerste doleerende gemeente en werd in 1612 beroepen te Groningen.

Zie ook: Rogge, II, blz. 65.

aan 't hoofd van 't Remonstrantsche gedeelte stonden. De behoudende partij vaardigde op zekeren dag in Juni eenige ouderlingen en diakenen af, benevens Abraham Dircks predikant te Nieuwe Niedorp als woordvoerder, naar den hoofd-officier der Niedorperkogge, heer Rijckert van Vollenhove, met 't verzoek, of hij wilde toestemmen in de beroeping van Jacob Lauris van Amsterdam. De Schout, die niet al te best op eigen beenen kon staan, gelijk nog meermalen zal blijken, zat met 't geval wel een weinig verlegen, maar gelukkig kwam er uitredding, doordat de balliuw van Kennemerland zijn collega een bezoek kwam brengen, waarom den Oude-Niedorper heeren vriendelijk werd verzocht: „ze wilden eens wedercomen”. „Midlertijt beter beraden”, had hij een acte ontworpen inhoudende, dat de aanvragers verklaarden: „van denselven Jacob wel te wesen geïnformeert voor een vroom Leeraer, een vreesaem persoon en daarmede sij vertrouden de ghemeijnte wel te wesen ghedient”. Deze acte wenschte de Schout geteekend te zien; alsdan was hij genegen de zaak te overleggen met den magistraat van Oude-Niedorp, om daarna te handelen en doen 't geen ex officio zoude behooren. De heeren liepen echter niet in den val, maar verzochten inzage van 't stuk, om daarna met elkander te overleggen, iets wat hun gereedelijk werd toegestaan. Zodoende moesten ze ten derdenmale wederkomen, toenmaals vergezeld van den Koedijkschen predikant Camp. In deze bijeenkomst hield de Schout zijn eisch staande, waar de Oude-Niedorpers, zooals ze zeiden, niets tegen hadden, maar „'t was tegen de ghewoonte, haer woorden van versoeck ende attestatie ende recommandatie waeren ghenoech ende mede beduchten zij, dat de officier onder het wordeken (om alsdan in de saecke te handelen ende doen 't geen ex officio zoude behooren) die saecke wilde trecken, om mede een seggen in de saecke van een dienaer aen te nemen ofte te verlaeten wilde vorderen, gaven voor, dat sulcx niet wel zoude passen overmits papisten ende anderen dan mede een seggen daerin zouden hebben”. Daar beide partijen op

hun stuk bleven staan, vorderde men niets en scheidde eindelijk, zonder dat een beslissing was genomen. Heer Rijckert echter voelde zich blijkbaar niet erg op zijn gemak, althans zijn secretaris Cornelis Janszoon Hogheboom, die mede de ambten vervulde van schoolmeester en „notarius publicus”, richtte zich schriftelijk tot Venator, verhaalde hem 't voorgevallene, hem daarbij de vraag stellende, of hij ook een ordonnantie der heeren Staten kende, die in dezen licht kon ontsteken. De Schout ontving mondeling antwoord hierop, want den 22^{en} Juni kwamen twee predikanten uit Alkmaar (naar alle waarschijnlijkheid Venator en Pijnacker) en een ouderling met brieven van recommandatie en een expres schrijven van burgemeesteren van Alkmaar, waarin den Hoofdofficier werd verzocht de aldaar vergaderende binnen-classis voor de wettige te willen houden. In een volgend schrijven van 23 Juni lichtte Venator den Schout in omtrent de door hem te volgen gedragslijn, en werd hem geraden den volgenden Zondagmorgen, zijnde den 24^{en} Juni, zich of zelf vroegtijdig naar Oude-Niedorp te begeven of zich door een vertrouwd persoon te laten vertegenwoordigen, ten einde den kerkeraad en den predikant van Langedijk, Pieter Jansz, een Contra-Remonstrant, die volgens Venator „pas kwam kijken in 't classis”, te vermanen. Tevens drukte hij den Schout op 't hart zooveel mogelijk te zorgen, dat Willem Loman van Haringhuizen den dienst waarnam, en, zoo dit onverhoopt mocht worden geweigerd, te maken, dat dan ook de tegenstander niet werd toegelaten.

De Schout nam den raad ter harte, en zond nog denzelfden Zaterdagmiddag Cornelis Jansz en Jan Sijmonsz, den bode, met een resolutie naar 't dorp in kwestie, waarin nogmaals werd gewezen op de manier waarop een predikant werd beroepen, en tevens nadrukkelijk werd verklaard, dat in de kerk te Oude-Niedorp niemand een predikbeurt mocht vervullen, dan „dieghene, die wettelijk verthoonen sullen, bij lijste van de classe van Alckmaer haer beurte te sijn”. De beide afgezanten vonden den Burgemeester afwezig, maar Cornelis Jansz las 't epistel

voor aan de huisvrouw, en beval haar „het bij haer mans comste hem aan te seggen”. De Schepenen beloofden er zich naar te zullen reguleeren, terwijl de ouderlingen en een der kerkmeesteren niet konden antwoorden, vóór en al eer ze ruggespraak hadden gehouden met hun partijgenooten. De tweede kerkmeester was niet thuis, maar zijn dienstmaagd beloofde na voorlezing, „dat sij 't haer meester seggen zoude nae haer vermogen”. Nog was de Schout niet gerust; hij vaardigde in den vroegen morgen van den 24^{en} Juni wederom den secretaris naar Oude-Niedorp af met den specialen last, dat van de beide predikanten, die zouden trachten den dienst te vervullen, alleen die mocht preeken, welke voorzien was van een volmacht der Alkmaarsche classis. Wel mocht heer Rijckert vreezen, want dit schrijven maakte blijkbaar al even weinig indruk, als 't vorige, en de Oude-Niedorpers stoorden zich noch aan Loman, noch aan Cornelis Janszoon, noch aan des Schouts bevel; ze lieten, hoewel hij geen credentiebrief bij zich had, Pieter Jansz preeken, en Loman kon onverrichter zake aftrekken. Zijn protest baatte niet, want Burgemeester en Kerkeraad beweerden: „het seggen alleen daerin te hebben”. Behalve rapport aan de Staten ging onmiddellijk een schrijven aan Venator, waarin Corn. Jansz. hem verzocht wel te bedenken hoe „de anderen daghelijcks besich sijn tsamen te spreekken”. De Schout zou volgens hem gaarne zien, dat hij van te voren werd verwittigd, wie er te Oude-Niedorp zoude komen preeken; dan zou hij op dien dag zelf zich daarheen begeven en trachten de zaak te bevorderen.

Reeds den 30^{en} Juni had heer Rijckert den verlangden credentiebrief, waaruit bleek, dat niemand minder dan Venator zelf op den 1^{en} Juli naar Oude-Niedorp zou komen en met hem Joh. van Velsen pred. te Egmond a/d Hoef en aan Zee. Dadelijk werd hiervan bericht gezonden aan den betrokken kerkeraad en den schoolmeester gelast, om te 7 uur de kerk te openen „ende totten predickdienst te luiden ende 't voorsinghen te bewaeren nae behooren”. Maar ook de Contra-Remonstranten waren

actief; ditmaal was een geloofsbrief niet vergeten door de classis, die den 29^{en} Juni te Sint-Maarten vergaderd had, en voor de drie volgende Zondagen aangewezen: Cornelis Albertsz van Nd. Scharwoude en Oudkarspel, Abram Dircks te Nieuwe-Niedorp, en Herbert Heijnricxz te Winkel. De 1^e Juli kwam en reeds vroeg in den morgen waren een groot aantal personen voor 't kerkgebouw vergaderd. Ras kwamen de predikanten, de kerkeraad benevens de autoriteiten; ten aanhoore van al de kerkgangers deelde de Schout aan Cornelis Albertsz mede, dat alleen Venator dezen morgen in Oude-Niedorp mocht preeken en dat hij zich niet moest onderwinden daarin „hinder, moeijnisse, noch belet te doen”, terwijl aan burgemeester en kerkeraad werd bevolen de sleutels over te leveren en de kerk te openen, opdat kon worden geluid voor den dienst. De aangesproken predikant antwoordde, dat hij zich zou onderwerpen aan de uitspraak van burgemeester en kerkeraad. Natuurlijk richtten zich nu aller oogen op burgemeester Brouwer c. s., die na kort beraad meedeelde, dat de kerk dien dag niet kon worden geopend, dewijl beide predikanten in 't bezit waren van geloofsbrieven, geteekend door de wettige Alkmaarsche classis, en dat de Oude-Niedorpers niet konden uitmaken, welke van beide de meest wettige was. Nu trad Venator naar voren, en stelde voor, om geen stilstand in den dienst te doen ontstaan, dat ieder predikant een beurt zou hebben, de een vòòr-, de ander nà den middag, en dat men onder elkanders gehoor zou komen. Maar geen voorstel, hoe mooi ook, kon de koppige Niedorpers doen veranderen; de kerk moest gesloten blijven. Deze insubordinatie ging den Schout te ver, en, zich wendende tot den schoolmeester, gelastte hij dezen op hoogen toon de kerk te openen en de klok te luiden. De meester echter antwoordde deze bevelen gaarne te willen opvolgen, zoo slechts zijn superieuren het hem mede bevalen, waarop hem van die zijde werd gelast: de kerk gesloten te houden en niet te luiden. Toen de eerbare Jan Dircksz hieraan gehoorzaamde, herhaalde de Hoofdofficier zijn bevel, maar Jan „persisteert

en seijde niet nodich te zijn verder te andtwoorden". Zoo konden ze dan op dien gedenkwaardigen eersten dag van Hooimaand onverrichter zake huiswaarts keeren: Jan Sijmonsz, de bode, Corn. Jansz. Hogheboom, Adolphus Tectander Venator en Rijckert van Vollenhove, waarschijnlijk meesmuilend nagestaard door de kerkgangers. Een deel hiervan had voor zijn vertrek Venator nog gevraagd, of hij wilde prediken in een schuur, die hem daartoe werd aangeboden, maar hierop wilde de Alkmaarsche predikant niet ingaan. Cornelis Albertsz vertrok naar Veenhuizen, en nam daar den dienst waar, want, zoo redeneerde men, 't besluit van den Schout noemde wel Oude-Niedorp maar Veenhuizen niet.

Den 5^{en} Juli gelastten de Staten als antwoord op des Schouts rapport, dat de kerk, als straf voor den onwil en koppigheid der Oude-Niedorpers, om „alle desordere ende oneenicheyt ende confusie" zou worden toegehouden, tot dat door de Staten anders zou worden geresolveerd. Dit besluit werd op de plaats in kwestie verschillend opgenomen: een deel, waartoe behoorden de schepenen, accepteerden 't, maar de burgemeester en een deel van den kerkeraad „volghen die Schoudt zijn versoeck den tijt van drie maenten". Twee dagen later echter kwamen, door welchen invloed is ons onbekend, de Staten terug op hun besluit en gelastten, dat geen andere predikant zou mogen prediken, dan die, welke kwam van de classis van Alkmaar. (Bedoeld was natuurlijk de binnen-classis.) Op den Zondagmorgen van den 8^{en} Juli werd deze resolutie door den Schout in hoogst eigen persoon voorgelezen aan den burgemeester, de kerkmeesters, Abram Dircks pred. te N.-Niedorp, die kwam namens de buiten-classis, en den schoolmeester, en „d'selven expresselijk belast hen daerna te reguleeren en geen verhinderinge ofte beletsel te doen". De kerkgangers waren zoo mogelijk in nog grooter getale komen opdagen. Den schoolmeester werd gelast te luiden, waarop deze den toren ontsloot, en lustig de klok liet beieren. Aan de spiedende blikken van den argwanenden Schout ontging 't echter niet, dat de deur, waardoor toren

en kerk met elkander in gemeenschap stonden en die vroeger steeds los placht te zijn, nu gesloten was. Heer Rijckert beval, dat deze moest worden ontsloten, wat onze Jan Dircksz deemoedig deed. Niet zoodra echter was de deur los, of een kerkeraadslid schoot toe, ontrukte den meester den sleutel en sloot schielijk de geopende deur, een feit volgens den Schout in zijn rapport aan de Staten: „streckende niet alleen tot spot, vilipendie en verachtinge van ons en d'Justitie tot Oude-Niedorp, maer ook insghelijks van U. E. Vermoghende bevelen ende haere schrijvens.... Een saecke die nae (des Schouts) cleyn oordeel niet en behoort getollereert te worden, maer tijdelijck dient in voorsien". Of al de Schout opening der kerk gelastte, opdat Nicolaas Bodicher uit Alkmaar mocht preeken en niet Abram Dircks, de Oude-Niedorpers, „gehoort d'ordonnantie van Schout ende Schepenen van Oude-Niedorp, mitsgaders 't versoeck ende 't gesustineerde van de bovengeschr. respective predicanten ende gesien haer respective acten daervoor verthoont, verclaren d'selve saeck in communicatie geleijt te hebben mette gemeijnte van Oude-Niedorp verklaren bij advijs van selve gemeijnte voor antwoordt, dat sij gaerne obedieeren het schrijven ende bevelen van hooch overicheijt, dan ghemerct de vsz. predicanten bejide versoeck doen en elck respective verthoopen acte, seggende elck sijn principale te wesen die classe van Alckmaer, dat daeromme sij huijden d'kerck niet connen openen noch predicatie toelaten om swaricheijt te verhoeden". Zondag 15 Juli 'tzelfde spelletje: Herbert Heynrixsz van Winkel en Arie Volkertsz van Oudorp mochten zonder gepreekt te hebben aftrekken; de Oude Niedorpers beriepen zich op de ordonnantie van 5 Juli, waarbij de kerk 3 maanden zou gesloten blijven. Onder al deze bedrijven verloren burgemeester en kerkeraad de beroeping van Jakob Lauris niet uit 't oog. Zijn attestatie werd opgevraagd en den Schout vertoond. Den 18^{en} Juli riep Dirck Aeriaensz Brouwer „den rijckdom" in de kerk bijeen, ten einde over deze beroeping te handelen. Een zevental personen, waaronder de schepenen, wilden

zich houden aan de bevelen der Staten en verlieten de kerk, maar de anderen besloten de zaak door te zetten.

Omstreeks denzelfden tijd den 18^{en} Juli besloot de buiten-classis, te Harencarspel vergaderd, om Herbert Heynricxz en Jacob Albert Camp af te vaardigen naar den Haag „om te compareeren in de vergaderinge der E. M. Heeren Staten ten eijnde sij in de zelve zullen remonstreeren de swaricheden en grote bedroefenisse welcke ontstaen in de gemeenten Warmenhuijsen en Oud-Niedorp”. Wat de Heeren daar hebben gedaan, vermelden niet de notulen der volgende classisvergadering van 10 Aug. 1612 te Sint-Pancras, waar eenvoudig staat, dat zij „door gewigtige consideratien sijn beweegt geworden, om in de vergaderinge der E. M. Heeren Staten van Hollant ende WestVrieslandt niet te verschijnen, om de swaricheden van Warmenhuijsen en Oude Niedorp te remonstreeren” ¹⁾. Venator echter, waarschijnlijk door de andere partij afgezonden, vermeldt in een schrijven aan zijn vriend Cornelis Janszoon, wat die „gewichtige consideratien” zijn geweest. In den Haag hadden Heynricxz en Camp, vergezeld van een tweetal kerkeraadsliden, eerst den Heer Van Veenhuizen, president van den Hoogen Raad, bezocht, en hem consent gevraagd tot het beroepen van een neutraal persoon, waarvoor zij Jakob Lauris aanbevalen, een man, naar zij voorgaven, eertijds met Arminius zelf zeer familiaar geweest. De president wilde, voor hij zijn toestemming gaf, weten, of dit de wensch was van de geheele gemeente, wat zij ook moesten kunnen bewijzen. Één van 't viertal ging daarop naar de plaats zijner inwoning terug, en liet daar en te Veenhuizen een acte teekenen, waaruit dan de wensch der gemeente moest blijken. Weder in den Haag teruggekeerd,

1) Dit notulenboek, loopende van 1610—1623, hoewel Brandt vertelt, dat 't verbrand is, berust nog in 't classis-archief, maar draagt helaas op heel wat bladzijden sporen van langen dienst en ook van minder goede verzorging in vroeger jaren: vele gedeelten zijn totaal onleesbaar geworden.

wisten ze Jakob Lauris „alsoe zij hem 't haeren dienst al gereet hadden" met den Heer van Veenhuizen in aanraking te brengen. Deze was daarmede wel ingenomen, want hij wilde gaarne eens met den aanstaanden herder van zijn Heerlijkheid spreken en Lauris, die zich wijselijk zeer „moderaat" hield, maakte klaarblijkelijk een goeden indruk; ten minste we lezen, hoe de president er over dacht hem eens mee te nemen naar Gedeputeerde Staten. Te onzaliger uur evenwel werden de beide broeders predikanten aangediend en toegelaten. Deze Heeren toch, wat minder voorzichtig dan hun Amsterdamsche collega, uitten weldra klacht op klacht, zoodat 't den Heer van Veenhuizen dra bleek met wie hij te doen had. „Verstoort liet hij die van Oude Niedorp mette predicanten vertrecken, wilde ze niet meer hooren noch ten antwoord staen". Verwonderen doet het ons daarom niet als we verder lezen, dat toen de zaak van Warmenhuizen voorkwam: „(ze) zich wtten Hage weggemaect hebben en noyt te voorschijn dorven komen". Venator was gelukkiger: hij werd in de Statenvergadering ontvangen, zette in een redevoering den stand van zaken uiteen, en kreeg van de Ed. Mog. de verzekering mee, dat de binnen-classis door hen werd erkend als de wettige.

Uit dit alles blijkt, dat de Oude-Niedorpers, teruggekeerd in hun dorpje, begrepen de zaak der beroeping van Jakob Lauris met hun reis niet vooruit te hebben gebracht. Ze wilden 't daarom op een andere wijze probeeren, en begaven zich wederom naar den Schout met het beleefde verzoek, of hij, in geval hem een advies werd gevraagd, gunstig over hen wilde schrijven, — ze zouden dan „hem een schenkagie doen, dat hij haer zoude bedancken". Heer Rijckert sloeg dezen voorslag beslist af en „verclaert, dat hij met Godts hulpe constant blijven zal de saecke niet anders te reguleeren als voorheen en nae behooren". Toch tastten de Contra-Remonstranten door, en met behulp van de buiten-classis werd alles voor de a. s. beroeping in gereedheid gebracht. De kerk evenwel bleef steeds gesloten, want op den 18^{en} Augustus gelastte

de schout Jan Dircksz, den schoolmeester, om de sleutels, die hij steeds onder zijn bereik had gehad, in handen te leveren van schout en schepenen, of te beloven „onder goede trouwe, eer ende eede”, dat hij den 19^{en} te 7 uur de kerk openen en op behoorlijke wijze luiden zou. Gehoorzaamde hij, zoo werd hem zijn vroegere stoutheid vergeven, zoo niet, dan „ontsegt (de schout) denselven van nu voortaan eenich dienstloon oft salaris van gemeente te moghen ghenieten”. ’s Anderen daags te Niedorp aanwezig zijnde, bleek den Schout, dat de schoolmeester de sleutels niet meer bezat: burgemeester Brouwer en de kerkmeesters hadden ze weggehaald, en de schoolmeester was uit zijn moeilijke positie gered, zonder dat de Oude-Niedorpers iets hadden toegegeven. Toen greep de Hoofdofficier een ander middel aan. Den 27^{en} Augustus richtte hij tot „Schepenen, Reeckenaers en gantschen Rijkdom of veertien van Oude Nijldorp” een schrijven, waarin hij hun meedeelde, dat hij „neffen de classis ghenootdunct werd zijn Refugium in derselver saecke verder te nemen totte Ed. Mog. H. Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, ten waere die veertien zelfs daerinne wilden voorsien; werdt daeromme versocht ende ghevraecht off zij haere consent ghedragen tot het toehouden van de kerck.... dan off zij ter contrarie van dien openinghe van de kerck ende dat alsoe de predickdienst aldaer zal moghen bewaert worden bij de vsz. Classe”. Zeven personen verklaren zich vóór en even zooveel tegen de opening; de laatsten blijven bij hun gevoelen zoo lang „tot de classe van Alckmaer verheelt en tot eenicheyt ghebrocht zal weesen ofte een generaele lijste ghemaect ende ghestelt zal zijn, omme die zelve kercke bedient te moghen worden bij alle predicanten onder Alckmaer sorteerende, zoowel alle die buijten, als die binnen Alckmaer vergaderinge houden”. Dit laatste voorstel grepen de Remonstranten met beide handen aan, maar eilieve, al wilden de Oude-Niedorpers ’t, ’t was daarom nog niet naar den zin van de Classis: „’t ritsen en stoocken van wrevelmoedighe predicanten, die hun

niet ontsien haer oock te stellen tegen ordeningen ende believen der Staten", maakte dat de voorslag, hoe goed misschien ook gemeend, niet was dan „pec in 't vier". In verband daarmede schreef Pijnacker: „Onze actie schijnt nu te recht gebooren te zijn, nu ons de partialen het prediken, niet tegenstaende onse billijcke presentatiën, hebben afgeseijt.... Wij hebben haer daarmede de maet zo vol gemeten dat se overloopt".

Hoe groot die actie moge geweest zijn, ze heeft niet kunnen beletten, dat men in Oude-Niedorp, zij 't dan ook stap voor stap, steeds verder kwam in zake de beroeping van Jacob Lauris, en evenmin dat, toen men aldaar op den 7^{en} October de kerk opende en den Contra-Remonstrant Heynricxs liet preeken, deze aan de gemeente bekend maakte, hoe over 14 dagen Abraham Dircks en hij den beroepen herder hoopten te bevestigen. Dat klonk als een uitdaging. En niet zoodra had de Schout van dit voornemen bericht ontvangen, of hij richtte zich tot de onwilligen, die hij dreigde met een boete van 17 pond per persoon, terwijl hij zich mede tot de Staten wendde met verzoek om hulp te mogen ontvangen van den landdrost, benevens die van een rotmeester en diens adsistenten. De Staten beloofden, dat de rotmeester uit Alkmaar met zijn dienaren op Zondag den 21^{en} October voor 7 uur te Oude-Niedorp zou zijn, om de voorgenomen bevestiging te beletten. Steunende op de toegezegde hulp begaf zich des Schouts zoon Havick vroeg in den morgen van den bewusten Zondag in Wijnmaand op weg, gewapend met een protest van de binnen-classis alsmede met een schrijven van zijn Heer Vader, dat den betrokken personen werd voorgelezen, en waarin hun werd verboden den persoon van Jakob Lauris aan te nemen en te bevestigen, ten ware zij konden vertoonen speciale lastgeving van de Staten. Konden zij dat niet, dan moesten ze gedoogen, dat de kerk deze en de volgende Zondagen werd bediend door een dienaar uit de wettige (binnen)-classis van Alkmaar. Weigerden zij, dan zou de kerk gesloten blijven, totdat de Staten anders zouden beslissen.

Den landdrost Adam Hinderduyn werd daarbij tevens gelast de sleutels van de kerk te halen, deze te sluiten en alle „insolentiën ter contrarie” te beletten. De rotmeester echter, die bij Havicks aankomst nog niet op 't appèl was, liet lang op zich wachten, wat den vertegenwoordiger van den schout te meer verdroot, omdat steeds meer kerkvolk zich verzamelde. Toen 't uur, waarop de godsdienstoefening zou aanvangen, steeds meer en meer naderde en nog geen zweem van den rotmeester en diens adsisenten viel te onderscheiden, nam Havick in zijn wanhoop 't allerlaatste middel, dat hem overschoot, te baat en „occupeerde den inganck van de predickstoel”. Of er wat van de plannen der Regeering uitgelekt was? Het is licht te vermoeden, als men hoort hoe notaris Pieter Pietersz te Schagen in de Oude-Niedorper kerk aanwezig was, om van 't gebeurde een behoorlijke acte op te maken.

Lang evenwel kon Havick den gang van zaken niet keeren. De menigte, zoo stellen we ons voor, zal dit alles niet lang goedschiks hebben willen aanzien, en toen na een poos wachtens nog geen hulp kwam opdagen, verliet de levende hindernis de kerk, 't veld ruim latende voor de tegenstanders.

En hoe kwam 't nu, dat de zoo vurig verbeide landdrost en rotmeester niet waren komen opdagen? Dat was, althans volgens Baudartius, een beschikking des Heeren, een mirakel¹⁾. Want als de Rotmeester van Alkmaar afvoer (op Zondagmorgen) en gekomen was op de Heer-Hugowaard (destijds nog een meer) „sijn sij op den gront geraeckt en vast blijven sitten. Als sij wederom vlot waeren gheraeckt met Boomen grooten arbeit doende, so heeft God de Heere sulck een dicken nevel van den Hemel vallen laeten, dat ofschoon dit vaerwaeter den schippers en anderen die in de schuijten waren, wel bekend was, jae schier in den duijstere so wel, als bij daghe, soo conden sij evenwel, sij deden wat sij deden, niet voorts geraecken, om te Ouden-(ie)dorp te

1) Baudart, *Memoryen*, V, blz. 7. Wittenbogaert, blz. 601 steekt er den draak mee.

comen. Dese liijden dan ziende dat het al te vergeefs was, sij deden wat sij deden, resolveerden terugghe nae Alckmaer toe keeren, so haest als sij het derwaerts aen te setten begosten, so was het schip vlot, ende sonder verhindernisse van ondiepte of mist sijn sij op een corts te Alckmaer gecomen ieder een sich ten hoochste schier verwonderende, die het hoorde vertellen, als sijnde de merckelicke Hand des Heeren, die ten besten sijner bedroefde Gemeente, die mensche in haer quaet voornemen belet hadde".

Maar wat dan ook de reden moge geweest zijn, de Oude-Niedorpers konden door de afwezigheid van den sterken arm der politie doorgaan met hun aangevangen werk: de aanneming en bevestiging van Jakob Lauris, wat zij dan ook, zooals we konden verwachten, niet nalieten. Toch mocht 't met recht een stout stukje heeten, dat ze hadden uitgehaald, en was 't begrijpelijk, dat de Staten zich met deze beroeping volstrekt niet hoogelijk ingenomen toonden; wat dan ook wel blijkt uit de resolutie van den 27^{en} October, waarbij burgemeester en kerkmeesters der gemelde gemeente „werden mits desen geïnsinueert ende volghens gelast nijet toe te laeten nochte gedogen, dat de kerke van Oude Nijedorp bij Jacob Lauris werde bedient, gelijk mede den selven Jacob Lauris is geordonneert hem daarvan te onthouden tot dat bij de Ed. Mog. Heeren Staten op sijn beroep zal wesen gedisponeert, maer werden de vsz. burgemeester, kerkmeesteren en ouderlinghen geordonneert de kercke te openen ende predickdienst onverhindert te laeten werden bewaert van alle die predicanten onder de classis van Alckmaer behoirende, soowel binnen der Stede Alckmaer als daer buijten, soowel van de eene partij als d'ander sonder onderscheijt". De Staten deden dus water in hun wijn, door zich niet meer uitsluitend te bepalen tot de binnen-classis. 't Werd nu zoo geregeld, dat alle predikanten in de vacature zouden mogen preeken, te beginnen bij den oudsten in dienst en zoo vervolgens. Een expresse bode ging de gansche classis rond, om te vragen, of de Heeren met deze regeling tevreden waren en aannamen op hun tijd een beurt te vervullen, opdat men kon weten, wie men mocht verwachten.

In den morgen van den 28^{en} ging schout Rijckert wederom op weg, om den Oude-Niedorpers bekend te maken met de nieuwe besluiten der Staten; na voorlezing daarvan verlangde hij van burgemeester en kerkmeesters een antwoord, waarop deze verklaarden: „niet te antwoorden, maer te swijgen, seijden voort de kercke open te staen”. 't Was waarheid, maar ze wisten 't wel, dat Jan Dircks, de schoolmeester, zich 's morgens vroeg uit de voeten had gemaakt en dus niet tot den dienst had geluid. Toen dan ook ietwat later een Alkmaarsche predikant (de naam wordt niet genoemd) kwam, was de kerk open maar de kerkbezoekers ontbraken. Of Jan daaromtrent ook een berisping van den schout heeft gekregen? Hij zou evenwel zijn leven beteren. Den 4^{en} November en den 18^{en} herhaalde hij 't, luidde hij des morgens te bestemder tijd de klok, zóó dat 't door 't gansche plaatsje klonk. Geen wonder dan ook, dat na zooveel dagen wachters de lieden begeerig waren naar de opbeurende woorden van den prediker en er dus weldra een flinke menigte kerkgangers aanwezig was. Doch de troost bleef uit, want de schoolmeester had geluid, hoewel hij wist dat er geen predikant zou komen. Dat dit alles den achtbaren Schout zeer slecht beviel, is begrijpelijk; 't was, rapporteerde hij: „streckende niet alleen tot spot vilipendie van zijne Overicheyt maer oock selfs van den dienst Godts, oock tot twist onder de burgerije”; en de schoolmeester mocht voortaan niet eer luiden, dan vòòr er te Oude-Niedorp een predikant was verschenen met wettige credentiebrieven, die te voren aan den Schout moesten worden vertoond.

Geen wonder dat Cornelis Jansz. Hogheboom den 6^{en} April van 't volgende jaar 't raadzaam achtte om den koster te waarschuwen, dat den 7^{en} Herbert Heynricxz van Winkel zou komen preeken, dat de notaris zich op hem (Jan Dircks) verlaat, dat er geluid en dat de dienst behoorlijk waargenomen zal worden. Verder luidt het: „alsoe ick mercke dat men soeckt de ordonnantiën van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden te illudeeren soe werdt U mits desen gheordonneert en bevoolen te geene andere dagen

te luïden noch dienst toe te laeten oft die kercke te openen oft laeten openen zonder onze speciale last en consent, op pene van boete in de selve haere Ed. Mog. ordonnantie begrepen". 't Jaar 1612 liep ten einde. Men naderde de wintermaand, als wanneer op Dinsdag den 4^{en} de dagvaart zou worden gehouden. Dat was volgens Venator een uitstekende gelegenheid „om het werck der partialen” te beletten en daarom achtte hij 't raadzaam, dat of de schout zelf er zou heen gaan, of dat iemand van zijnentwege daarheen werd gezonden. „Laat”, zoo beveelt hij aan, „laat Corn. Jansz. vernemen wat onder de partialen omgaat, wat zorgen, wat voornemen, wat rhaatslagen ende of bij hun personen na de Staten te gaan worden gecommitteert, wie, wanneer, met wat last en al 't geen meer hiertoe nodich”. Voorwaar geen kleinigheid! Of de Schout evenwel dien raad heeft opgevolgd is mij niet gelukt te ontdekken, maar wel wat de tegenstanders deden. 't Notulenboek toch meldt, dat van wege de buiten-classis, behalve eenige kerkeradsleden van Oude-Niedorp, ook Wouter Adriaenszoon van der Molen, pred. te Graft en de Rïjp, en Ambrosius Johannisz, pred. te Petten, werden afgevaardigd, „om te verantwoorden en te verdedigen alle proceduyren des classis” ¹⁾. 't Heeft hun echter niet mogen baten: de beroeping van Jakob Lauris werd geannuleerd en den kerkeraad bevolen de onkosten er voor gemaakt niet in rekening te brengen. De Schout en Venator hadden gezegevierd, dank zij den machtigen steun der Staten. Zij stelden alras pogingen in 't werk, om de beroeping van een nieuwen predikant te doen vorderen. Aan tegenwerking natuurlijk geen gebrek. Burgemeester en kerkeraad, zelf uit eigen beurs een goede f 300 moeiende betalen aan onkosten voor de beroeping van Jakob Lauris, weigerden de nieuwe beroepingscommissie iederen steun. „Wilt ghij”, zoo klonk 't, „een predicant winnen, wint er een op U eijghen beurs”, en weer moesten de Staten tusschen beide komen en beslissen,

1) Datum der vergadering onleesbaar.

dat in dit geval alle onkosten behoorden vergoed te worden. Na verloop van geruimen tijd werden namen genoemd, o. a. dien van Gillis Gerbrantsz, een contra-remonstrant, wonende te Enkhuizen. Klaarblijkelijk ging volgens den Schout de zaak alweer den verkeerden weg uit, waarom in November of December van 1614 aan die van Oude-Niedorp werd bericht, dat zij uit naam van de Hooge Overheid en van den Heer van Veenhuizen, naar geen predikant behoefden uit te zien, doch dat de Schout „haer een goeden bequamen Dienaer zoude beschicken”. Reeds in 't voorjaar van 1615 was Heer Rijckert hierin geslaagd, want in de classis-notulen van 23 April van dat jaar lezen we: „Alsoe den Broederen van Oude Nijedorp, door dien haer eenen predikant is opgedrongen, alle hope nu is afgesneden van eenighen dienst in haer eijghen publijke plaetse te genieten is haer vergunt dat se tot het avontmael des Heeren tot Schagen, Nieuddorp en Barsingerhorn moghen toegelaeten worde”. In geen geval mogen ze met den ingedrongen predikant Christiaan Masureel ¹⁾ in eenige handeling treden.

Zoo was er dan nevens de doleerende gemeenten van Alkmaar en Warmenhuizen een derde te Oude-Niedorp ontstaan; dat de Contra-Remonstranten al hun best deden hun broeders te steunen, zoowel met geld, als anderszins, daarvan geven de classis-notulen verscheidene malen blijk ²⁾. Toch waren ze met den bestaanden toestand natuurlijk verre van tevreden, want in de aantekeningen van 2 Mei 1617 lezen we: „Is van de ouderlinghe der doleerende kerck van Oude-Nijddorp aengebracht, hoe datse hun bequamelyckst sullen hebben te dragen om ontslagen te wesen van dien predikant, welcke tegen will ende danck de Gem. is opgedrongen, en eenen anderen suiijveren en getrouwen herder te mogen beroepen”, waarop werd besloten, dat de betrokken personen zich eerst zouden richten tot den Heer van Ve(e)nhuizen en desnoods tot Zijne Excellentie en de Gecommitt.

1) Vanwaar hij is gekomen, vonden we niet.

2) Zie o. a. Notulen van 22 Sept. en 27 Oct. 1615; van 6 Sept. 1616; van 3 Maart en 2 Mei 1617 enz.

Raden van State. Wat er van die adressen werd is ons niet bekend, maar toen den 23^{en} Juli 1617 de Prins „Gommers zijd die bovenhing, troosten met zijn stalen Kling”, toen kreeg ook weldra in Oude-Niedorp, „Armijn den schop”. Immers den 17^{en} October 1617 besloten de Staten „om so veel mogelick sij de christelijke gemeynte van Oude-Nierop bijeen te houden in eene kercke en tot onderlinge eenicheijt die van buijten classe van Alcmaer van 14 tot 14 daghen bij gebeurte metten kerckendienaer tot Oude-Nierop in de kercke aldaer toe ghelaten sullen worden te moghen predicken, midts sulcx gheschiede bij provisie en tijt toe bij de Ed. Mo. Heeren Staeten van Hollandt en West-Vrieslandt anders sal sijn geordonneert ende dat ghij wilt letten ende de respective kerckendienaeren daertoe vermaenen ende houden datse malcanderen in vrientschappe bejeghenen, sedelicken ende stichtelicken predickende questieuse pointen so weynich roeren als mogelicken sij en heur toehoorders tot sulcx onderlinghen vrede te doen aenporren. In hope Godt almachtich sijnen seggen daertoe geven zal en mettertijt alle hevicheijden doen verdrijven”.

De buiten-classis ontving van den Prins een gelijklopend schriftelijk verzoek ¹⁾. Dat dit voorstel van de zijde der Contra-Remonstranten met graagte werd aangenomen, behoeven we 't nog te zeggen? Zoo moest een gemeente, die een eigen predikant bezat, dulden, dat haar kerkgebouw om de 14 dagen werd gebruikt voor de godsdienst-oefening van hare tegenstanders. D^s Masureel beleefde stellig in die dagen niet veel genoeg, te meer nog, omdat blijkbaar ook hier langzamerhand de menigte „Gommers pop” was beginnen te aanbidden, waardoor 't kleine getal Remonstranten meer en meer slonk. Een klein briefje gericht aan Cornelis Janszoon zegt het ons duidelijk genoeg:

....„overmidts ick gisteren verstaen hebbe U. E. goet willich is om te Oude Nyedorp te comen in predicatie ende wetende dat U. E. door de indispositie der leden niet wel soudet vermogen te gaen, so is 't dat ick onsen buijrman sende met zijn carreken, die U. E. sal halen ende wederbrengen. U. E.

1) Zie Notulen van 19 October 1617.

believe dan ons cleyn hoopken te helpen vermeerderen en met U presentatie te vereeren".

En kort daarop, op den nieuwjaarsdag van 1618, zond hij nogmaals een schrijven aan zijn vriend den Nijdorper secretaris waarin we lezen: „Ick hebbe verstaen dat de Coninck van Vranckrijck soude gheschreven hebben aen zijne Excellentie dat hij dese saken so hardt niet drijven en soude ende wat moderater en matigher in de sake wesen. Nog naderhandt hebbe ick noch vernomen dat onsen Officier Havick van Vollenhove twee missiven ontfanghen heeft, waervan d'een was van Zijne Excellentie en van andere wisten sij geen sekerheijt. Ick bidde U. E. vriendelick laet ons met een wordeken weten in een gesloten missiveken, wat van sake is, oft oock onse gemeijne sake mede gaet oft niet en oock of U. E. niet wat nieuws heeft uijt den Haghe. Op den Kersavont predickte Herbertus van Winckel tot Oude Nijdorpe. Sij zijn gewent af te condighen van predickstoel, dat sij binnen 14 daghen wederom sullen predicken, welck hij niet en deed. Oft selve geschiet is door versuijmenisse ofte andersins weten wij niet. En na gedane predicatie was Herbertus langhe bij henlieden met hare kerckenraedt tot over 12 uren, 't saemen confereerende, so datter eenighen vermoeden hadden, dat ze vrij wat te stellen hadden".

Ja waarlijk de vijanden van Masureel zaten niet stil. In de Classisvergadering van 22 Augustus 1618 kwamen ze met twee voorstellen: 1^e of 't niet wenschelijk was te procederen „tot houdinghe van des H. Avontmaels binnen haere plaetse" en 2^e hoe 't aan te leggen „dat de bedieninghe der doleerende kercke van Oudenijdorpe soude moghen gesterckt worden", en in de buitengewone Classisvergadering van 15 Januari te Schagen ¹⁾ (1619?) klinkt 't steeds stouter: „Die van Oude Nijdorpe hebben voorgesteld, datse gaerne van haeren remonstrant waeren ontslagen, versouckende advijs over de maniere hoe men daertoe sal comen". Natuurlijk, dat de Classis haar partijgenooten in alle opzichten de behulpzame hand bood,

1) In 't notulenboek staat bij deze vergadering geen jaartal. Men zou vermoeden, dat 't 1619 moest zijn, ware 't niet, dat deze aantekeningen werden gevolgd door die van 19 December 1618.

tengevolge waarvan zich steeds donkerder, dreigender wolkenmassa's boven 't hoofd van Masureel samenpakten.

Den 17^{en} Februari 1619 had Abraham Dircksz predikant te Nieuwe-Niedorp in de classis uit naam der „Broederen van Oude Nijldorp, mede present sijnde, overgedient, dat de Gem. aldaer ernstelijk aen de vergaderinge versouckt, dattet haer believe, t'arbeijden, datse mogen ontslagen worden van Christiaan Masureel, dewelcke als bekend is niet alleen onwettelijk en tegen alle ordre aldaer tot een predikant is opgedrongen, maer oock in de selve plaetse gantsch vruchteloos staet, en in de plaetse van hem met een goet vroom, godsalig en oprechte herder moge voorzien worden". De praeses deelde den aanvragers daarop mede, dat deze en dergelijke zaken zouden behandeld worden op de synode, en voegde er bij, dat ze met recht mochten verwachten, dat hun begeerte zou worden vervuld.

Toen nu den 1^{en} Maart daaraanvolgende in de Statenvergadering van Holland werd voorgesteld en goedgekeurd, dat de kerkelijke gedeputeerden van wege de laatste Noordhollandsche synode (gehouden van 9 Oct. tot 5 Nov. te Enkhuizen) met eenige politieke afgevaardigden zich zouden bezighouden met 't examineeren van Remonstrantsche predikanten, toen was ook 't lot van Christiaan Masureel beslist. De synodale afgevaardigden waren Plancius en Hermanus Gerardus, pred. te Enkhuizen. Met de politieke afgevaardigden en de Alkmaarsche (buiten)-classis vergaderden zij onder presidium van Vincent Meusevoet van Schagen in de sacristij der Grootte kerk. Dat zij ook Masureel ter verantwoording riepen, sprak van zelf. Op 15 of 16 Maart werd hij in zijn bediening geschorst, terwijl hij den 15^{en} Juli met een vijftal geloofsgenooten door de synode te Edam werd afgezet. Kort daarop vonden de Contra-Remonstranten een opvolger voor hem in Henricus Husingius¹⁾ afkomstig uit de classis van Emmen.

Zoo hadden dan Dirck Aeriaensz. Brouwer en consorten

1) Zie notulen : Mei 1916.

gezegevierd, Cornelis Janszoon Hogheboom, Venator (18 Maart 1617 reeds afgezet), en de Schout waren geslagen. 't Eenzame en afgelegene, bij velen wellicht onbekende, Westfriesche dorpje Oude-Niedorp heeft in de drie eeuwen, die sedert verliepen, stellig niet zooveel strijd aanschouwd binnen zijn grenzen, als in de luttele jaren der „kerckelijke twisten omtrent d'Arminiaenschen tijd" ¹⁾.

Nieuwe-Niedorp.

1) Zie voor Masureel: Reitsma en Van Veen, *Acta der Provinciale en kerkelijke synoden*, 2e Dl., blz. 75. Kist en Royaards, *Archief voor kerkelijke geschiedenis*, Dl. 7, blz. 182, vermeldt, dat Masureel, na zich verzoend te hebben met de Alkmaarsche classis en na beproefd te zijn, op zijn verzoek in de classis van Leiden zuiver bevonden is in de gronden der Christelijke leer. Hij mocht dus van toen af preeken en be-roepen worden.